

Kisebb közlemények, apró megjegyzések.

Tömlő. GOMBOCZ Régi török jövevényszavak c. tanulmányában, bár kérdőjellel, még török jövevénynek tartotta é szavunkat (MNy. III, 364), Die Bulg.-türk. Lehnw. c. munkájába azonban már nem vette fel, közben tehát úgylátszik már teljesen megrendült török eredetében való hite. De én erre nem látok elegendő okot, sőt bizonyosnak tartom, hogy török eredetű, csakhogy ma ismeretes magyar alakja szerintem nem alapszó, hanem származék. Szerintem ugyanis a 'tömlő' jelentésű tör. *tulum* > ó-magy. **tulun*-hoz a magyarban (áγ-, -εγ >) -ó-, -ő kicsinyítő-becéző képző járult, s ennek az ó-magy. **tulumó*-nak könnyen érthető fejleménye e szavunknak mai *tömlő* alakja. **Tulumó*-ból t. i. először is a kétnyiltszótagos hangtörvény alapján **tulmó* lett, ebből szabályosan **tolmó*, ebből az *l* és *m* helycseréjével R. *tomló*, amely megőrződött a MURMELLIUS-féle szótárban, s ebből végül hangrendi átcsapással *tömlő*. A szótaghatáron szomszédos *l* és *m* helycseréjének ugyanilyen esete R°. *Elmouch* > R°. *Imloch* (CSÁNKI, III, 612), a R. *tomló* > *tömlő*-féle hangrendi átcsapásnak pedig igen sok példáját idéztem Hangrendi pэрhuzam c. tanulmányomban, MNy. XXIII, 131.

Túsz. Mai köznyelvünkben 'Geisel, Bürgschaftsgefangener, olyan ember, kit háború alkalmával vagy törvényenkívüli állapotban a győző v. erősebb fél a legyőzött v. gyengébb fél köréből a maga hatalmába vesz'. De régebben valószínűleg csak békekötéssel kapcsolatban szedtek és adtak az ellenfelek túszokat, mégpedig kölcsönösen, úgyhogy *túsz*-nak csak az olyan (a béke zálogául átadott és átvett) embert nevezték, akinek a másik fél hatalmában megfelelő párja volt. Azért gondolom ezt valószínűnek, mert a *túsz* szó a székely nyelvjárásokban azt jelenti, hogy 'mása, megfelelője vminek' (világos példákat l. a MTsz.-ban), és mert e szónak mai köznyelvi és székely nyelvjárási jelentései nézetem szerint csak e feltevessel hidalhatók át. Eredetibbnek okvetetlenül ezt a nyelvjárási jelentést kell tartanunk, mert a *túsz* köznyelvi jelentéséből lehetetlen ezt megértenünk, de megfordítva igen: 1. 'mása, megfelelője vminek'

—→ 2. *'olyan kezességül átadott és átvett ember, akinek mása, megfelelője az ellenfél hatalmában van' —→ 3. 'kezességül átadott és átvett ember'. A CzF.-ban olvasható adatok alapján azt is valószínűnek tartom, hogy ez az eredetileg 'mása, megfelelője vminek' jelentésű *tusz* < N. *tusz* szavunk honfoglalás előtti török jövevény. Az erre vonatkozó adatok összegyűjtését és megbírálását azonban a török nyelvtudomány művelőire kell bíznom.

Horger Antal.

A magyarság lovas nép voltának történetéhez. „Mióta lovas nép a magyar?” c. értekezésem (Népünk és Nyelvünk I, 205) nyomán élénk és tanulságos vita keletkezett arról, hogy az ugor korban (a magyar-vogul-osztyák nyelvegység korában) volt-e már lovas nép a magyar — mint én vélem — vagy pedig csak később, a török hatás alatt lett azzá. Az vitát én kezdtem, tehát illendő volna nekem is végezniem. Mielőtt azonban ez adósságomat lerónám, utalok itt arra, hogy TOIVONEN nemrég kimutatta (FUF. XXI, 123), hogy a magyar *fék* megfelelője megvan az osztyákban. Cikkét így fejezi be: „Demnach kann ung. *fék* 'zaum, halfter' mit allem anlass einer sippe von wörtern (*ló, nyereg, ostor*) zugerechnet werden, die die alte reiterkultur der ungarn und überhaupt der ugrischen völker widerspiegeln.

Magyar és mordvin párhuzamos hangfejlődés. A finnugor *-kt- hangcsoport magyar -xt > -jt (*tanoxt > tanojt*) és mordvin -vt- > -ft- megfelelőjét (*tonavt- > tonavft-*) az általános vélemény úgy fogja föl, mint egy fgr. *-yt- gyöngé fok képviselőjét. A magyarra vonatkozólag kimutattam (MNy. XXIV, 307), hogy a -xt > -jt hangcsoport nem finnugor korbeli gyöngé fokból fejlődött, hanem a magyar nyelv külön életében keletkezett a -kt hangcsoportból. A mordvinra nézve pedig most bizonyítja RAVILA (FUF. XXI, 102), hogy szintén a mordvin nyelv külön életében történt a *-kt- hangcsoport *k* hangjának spiranszá válta: ... „ist im frühurmordwinischen völlig lautgesetzlich die wandlung *kt > *vt (yt) in allen stellungen vollzogen worden“ (104). A magyar és mordvin hangfejlődés párhuzamossága erősíti mind a kettőnk említett fejtegetéseit.

Mészöly Gedeon.

Íráshibán alapuló hibás szófejtés. A középkori oklevelek nem csekély részét akták, illetve korábbi oklevelek alapján állították ki és így bizony megesett, hogy az oklevél scriptora, illetve dictatora hibásan olvasta el az előtte fekvő oklevél vagy akta névalakjait, aminek következtében téves névalakok kerültek be a ránkmaradt oklevélbe is. Ugyanez még gyakrabban megesett átíratok készítésénél is; különösen olyan esetekben akadnak néha egészen fantasztikus tévesztések, amikor az eredeti oklevelet már több évszázad választotta el az átírástól, aminek az a magyarázata, hogy ekkor a divatjamúlt betűket már nem tudták jól olvasni. Azután előfordul az is, hogy az oklevél kiadója olvasott tévesen egyes neveket; különösen Fejér oklevélgyűjteménye hirhedt ebben a tekintetben. A téves névalakok főleg a helynévmagyarázat terén okozhatnak sok bajt. Mint módszeres elvet megállapíthatjuk, hogy valamely névsorozat magábanálló, különleges névalakjainál elsősorban is az vizsgálendő, hogy nem olvasási tévesztés következtében jöttek-e létre. Semmiesetre sem szabad ilyen hapax legomenon-okra nyelvészeti vagy továbbmenőleg településtörténeti eleméleteket építeni, amint ezt egy ízben és pedig az *Orsova* névnek az Anonymusnál olvasható *Vrscia* változatához kapcsolódó nyelvészeti fejtegetésekről már alkalmam volt kimutatni is (Nyr. 61, 38). — Hasonló baleset azonban már velem is megesett, azzal a különbséggel azonban, hogy nekem eredetileg tulajdonkép csak egy névalak állott rendelkezésemre. Veperd és Lakompak sopronmegyei faluk 1222.-iki határleírásában ugyanis a mai *Reiding* patak *Rednyk* néven van említve (Fejér III. 1, 369). Én természetesen azt gondoltam korábban, hogy ez a név teljesen azonos a gyakran előforduló *Rednek* patak-névvel. A német névalakot — mivel sehogysen tudtam megmagyarázni — egyszerűen figyelmen kívül hagytam. STEINHAUSER, aki ezzel a névvel szintén foglalkozott, nem tudott másképp boldogulni vele, mint annak feltevésével, hogy a német névalak az áthagyományozás megszakadása következtében *Radling* névalakból torzult (M. O. I. J. 45, 291). Erről azonban szó sincs. Az 1222.-iki névalak ugyanis egyszerűen hibás olvasat *Rudnyk* helyett. Ez a patak t. i. alsó folyásában 1225-ben is említve van a borsmonostori apátság privilegium mag-

num-ában *Rudnik* néven (Sopronm. Oklt. I. 12): 1412-ben pedig egy az 1225.-iki határleíráson alapuló, de annak neveit modernizáló határleírásban már *Rodnik* néven szerepel. Ez az utóbbi névalak szabályszerű magyar nyelvi fejlemény a korábbi *Rudnik* névalakból, így tehát azt kell helyesnek tekinteni. Ezt egy következő oklevélnek még különösebb hibás alakjával is igazolhatjuk. Már STESSEL is rámutatott arra (Száz. 33, 744), hogy a *Reiding* patak középső folyása a locsmánci vármegye 1263/1591.-iki nagy határleírásában *fons Konut* néven van említve. Nyilvánvaló, hogy ez a név *Ronuc*-ból torzult, amely név az 1222.-iki *Rudnyk* > *Rednyk*-nek szintén szabályszerűen megfelel a magyarban (a $K < R$, $c > t$ tévesztés gyakori). Ezzel már a magyar és német névalak etimológiája és összefüggése is világossá lett: mindkét névalak szabályszerűen szláv *Rudónika* „veres patak” névalakból származott, az ófn. *û*-nak az unlautja ugyanis a nyugatmagyarországi n. nyelvjárásban *ai* (írva *ei*). — Az $u > e$ tévesztésre a Nyugatmagyarországra vonatkozó oklevelekben még a következő példákat találtam: *Muhcha* helyett *Mehche*, *Surna* helyett *Serna*, *Burz* helyett *Berz*. — Mindenesetre kívánatos volna a névkutatók tájékoztatása céljából az oklevélkiadványokban előforduló leggyakoribb hiteles betűtévesztések jegyzékét összeállítani. Ebben a tekintetben bizonyos úttörő munkát végzett egy cseh tudós, VI. Šmilaure, aki 'Vodopis starého slovenska' 1932 c. művében a Felvidékre vonatkozó oklevelekben előforduló betűtévesztések jegyzékét — amelyeket t. i. megállapított — összeállította (534—538. l.). Gyűjteményében természetesen az $u > e$ tévesztés is több példával van képviselve. — Persze, ha maga a névkutató is tévesen írja le a névalakot, mint pl. SCHWARTZ Elemér is — és azok megmagyarázására elméleteket gyárt: hát ezen már semmiféle hibagyűjteménnyel segíteni nem lehet.

Moór Elemér.

Észt regény- és elbeszélés-sorozat magyar fordítása. A finnugor nyelvtudománynak nagy külpolitikai érdeme az, hogy megszerezte két olyan nemes nemzet barátságát, melyhez a történelmi kor óta történelmi kötelek nem fűztek bennünket. A finnugor nyelvtudomány tehát egyik eredményének állan-

dősítást, erősítését üdvözli minden olyan irodalmi eseményben, mely a finnugor nemzetek lelkét egymáshoz minél közelebb hozza. A Szegedi Füzetek tábora dícsérettel köszönti azt a dícséretes vállalkozást, mely a legjelesebb észti prózairók hat kötet művét ismerteti meg avatott magyar fordításban a mi közönségünkkel. Az észti regény- és beszélysorozat szerkesztője CSEKEY ISTVÁN, volt tartui (dorpati), most szegedi egyetemi tanár, a tartui egyetem díszdoktora, az észti-magyar kapcsolatok buzgó ápolója. Fordítók: BÁN ALADÁR, a Petőfi Társaság rendes tagja, az Észti Irodalmi Társaságnak tiszteletbeli tagja, versnek prózának jól ismert mestere; VIRÁNYI ELEMÉR, a tartui egyetem volt magyar lektora, jelenleg szegedi áll. reáliskolai tanár, ki époly szépen fordítja, mint méltatja a kiválasztott írókat. A nyomdai kiállításról a legjobbat avval mondjuk, ha megmondjuk, hogy az ízléses köteteket KNER IZIDOR adta ki kitünő gyomai nyomtató-műhelyében. A hat kötet: AUGUST GAILIT: *Tenger*. Elbeszélések. Virányi Elemér ford. 192 lap. ALBERT KIVIKAS: *Lápvirágok*. Elbeszélések. Virányi Elemér ford. 144 lap. MAIT METSANURK: *Beront az élet*. Elbeszélések. Bán Aladár ford. 216 lap. FRIEDEBERT TUGLAS: *Végzet*. Három novella. Virányi Elemér ford. 144 lap. EDUARD WILDE: *Á hegyfalvi tejes ember*. Regény. Bán Aladár ford. 232 lap. Karácsonyra jelentek meg ezek a könyvek. A könyvpiac karácsonyfájának értékes ékességei.

M. G.

Deutsche Auszüge.

GEDEON MÉSZÖLY: *Beköszöntő* (Programm) — — — S. 1
 Der Problemkreis dieser Zeitschrift umfasst die ungarische und finnisch-ugrische Sprachwissenschaft und die mit diesen zusammenhängenden Fragen der Literaturwissenschaft und der Volkskunde. Der Herausgeber ist bestrebt jene Grundsätze inbetreff der Redaktion zu befolgen, die durch den Begründer der Ungarischen Sprachwissenschaftlichen Gesellschaft (Magyar Nyelvtudományi Társaság), KOLOMAN SZILY in der von ihm gegründeten und auch heute noch blühenden und angesehenen Zeitschrift „Magyar Nyelv“ verwirklicht worden sind: den Nachbargebieten der ungarischen, bezw. finnischugrischen Sprachwissenschaft soll volle Aufmerksamkeit entgegengebracht werden und auch vorzügliche Vertreter der